

Tasa-arvoyksikkö

1/4.1./20

2.3.2020

Pakkoavioliiton mitätöinti ja ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa on kirjaus pakkoavioliittojen mitätöinnistä. Oikeusministeriö pyysi tasa-arvoasiain neuvottelukunnalta lausunnon arviomuistioon, jossa esitetään johtopäätöksiä Suomessa pakottamalla tai avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamiseen ja toisaalta ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamiseen liittyvistä sääntelytarpeista. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta jätti lausunnon lausuntopalvelussa vastaamalla esitettyihin kysymyksiin.

Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton päättäminen

1. Arviomuistion luvussa 2.1 on käsitelty Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyä ja ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. Kannatatteko ehdotusta?

Kyllä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa oikeusministeriön arviomuistion ehdotusta uudeksi säännökseksi, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota ja kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. TANE pitää myös erittäin tärkeänä, ettei pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyn jälkeen väestökisteritietoihin merkittävä siviilisäätö olisi ”eronnut” vaan palautuisi avioliiton solmimista edeltävään siviilisäätöyn.

Oikeus avioitua haluamansa kumppanin kanssa tai olla avioitumatta ollenkaan on turvattu ihmisoikeutena (esim. YK:n ihmisoikeusjulistus 16. artikla), kuten oikeusministeriön selvityksessäkin todetaan, joten avioliittoon pakottaminen on aina ihmisoikeusloukkaus. Keskeinen pakkoavioliittoja koskeva ihmisoikeus-sopimus on ns. Istanbulin sopimus eli Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty yleissopimus. Istanbulin sopimuksen 32 artiklan mukaan ”osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että pakottamalla solmitut avioliitot voidaan mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa”.

Ratifioidessaan sopimuksen Suomi katsoi avioliittojärjestelmänsä vastaavan Istanbulin sopimuksen edellytyksiä. Tosiasiassa avioero on kuitenkin eri asia kuin (pakko)avioliiton mitätöiminen, kumoaminen tai purkaminen. Arviomuistiossa kirjoitetaan, että Istanbulin sopimuksen valvontaelin GREVIO:n Suomea koskevien suositusten mukaan tulisi säätää pakottamalla solmitun avioliiton mitätöinnistä, kumoamisesta tai purkamisesta. Suomen lainsäädäntö ei siis nykyisellään vastaa Istanbulin sopimuksen edellytyksiä. Suosituksen selitysosana mukaan yleissopimuksen 32 artiklan tavoitteena on varmistaa se, että naisten ja tyttöjen ei tarvitse kantaa siviilisäätöyn liittyviä seurauksia, kun he vapautuvat vastoin vapaata tahtoa solmitusta avioliitosta. Alaikäis- ja pakkoavioliitot kietoutuvat ilmiönä yhteen ja usein pakkoavioliiton kohteeksi joutuneet ovat tyttöjä ja naisia, mutta myös poikia ja miehiä. Avioliittoon pakottaminen on

vakava ihmisoikeusloukkaus ja aiheuttaa merkittäviä fyysisiä ja henkisiä vaurioita ja traumoja uhrille. Joissakin kulttuureissa voimassa ollut avioliitto on uhrin leimaava. Siviilisäädyn palautuminen avioliittoa edeltävään siviilisäättyyn olisi tärkeä erityisesti uhrin näkökulmasta, sillä mitätöinnin jälkeen pakolla solmittua avioliittoa ei ole olemassa ja samalla valtio antaisi viestin, että uhrin kohdalla tapahtui vääryys ja hänen perus- ja ihmisoikeuksiaan on loukattu.

TANE kannattaa myös arviomuistion ehdotusta, että tuomioistuinkäsittelystä hakijalle aiheutuvaa taloudellista taakkaa lievennettäisiin siten, että avioliiton kumoamista koskevassa asiassa ei perittäisi tuomioistuinmaksulaisissa tarkoitettuja maksuja.

Arviomuistiossa kirjoitetaan, että pakottamalla solmitun avioliiton purkamista koskevaa erillismenettelyä voitaisiin käyttää avioliiton purkamismuotona erityisesti, jos asiaa käsitellään rikosoikeudellisessa menettelyssä tai jos sen teko on jo annettu rikosoikeudellinen tuomio. Suomen rikoslaisissa ei ole erikseen rikosnimikettä avioliittoon pakottaminen, mutta teko voi tulla rangaistavaksi ihmiskauppana (RL 25:3), törkeänä ihmiskauppana (RL 25:3a) tai pakottamisena (RL 25:8). Rangaistussäännökset eivät kuitenkaan käytännössä toimi. Istanbulin sopimuksen 37(1) artikla edellyttää jäsenvaltioiden toteuttavan tarvittavat lainsäädäntö- ja muut toimet varmistaakseen, että aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen avioliittoon säädetään rangaistavaksi.

2. Arviomuistion luvussa 2.2 on käsitelty Suomessa alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamista ja päädytty siihen, että tarvetta lainsäädäntömuutoksiin ei ole. Oletteko johtopäätöksestä samaa mieltä?

Kyllä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo arviomuistion tavoin, ettei lainsäädäntömuutoksiin tältä osin ole tarvetta, sillä jos vihkijä olisi vihkinyt alaikäisen henkilön avioliittoon ja jälkikäteen havaittaisiin sen solmimiseen käytetyn pakkoa, avioliiton purkamiseen voitaisiin soveltaa samaa sääntelyä kuin pakottamalla solmitun avioliiton purkamiseen muutoinkin.

Ulkomailla solmitun alaikäisavioliiton tunnustaminen

3. Arviomuistion luvussa 3 on käsitelty ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista Suomessa. Arviomuistiossa ehdotetaan nykyisten säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Kannatatteko ehdotusta?

Kyllä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa arviomuistiossa esitettyä säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Tällä muutoksella ehkäistäisiin tilanteita, joissa Suomen lainsäädännön ikärajoja pyritään kiertämään lähettämällä Suomessa asuva alaikäinen muuhun maahan avioitumista varten.

4. Onko teillä kommentteja arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuihin erityisiin syihin, joiden perusteella tällaisen avioliiton tunnustaminen voisi poikkeustapauksessa olla perusteltua?

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa arviomuistion ehdotusta mahdollisuudelle tunnustaa tällainen avioliitto sellaisissa tilanteissa, joissa tunnustamatta jättäminen johtaisi aviopuolisoiden kannalta kohtuuttomiin tilanteisiin. TANE ei kuitenkaan kannata säännökseen sisällytettäväksi sellaisia erityisiä syitä, jotka liittyvät uskontoon. Alaikäis- ja pakkoavioliittojen ehkäisemisen yksi keskeinen tehtävä on ihmisoikeuksien turvaaminen sen sijaan että ihmisoikeuksia rikottaisiin uskontoon tai kulttuuriin vedoten. YK:n lapsen oikeuksien komitean ja naisten oikeuksien eli CEDAW-komitean kannan mukaan kulttuuria ja

perinteitä ei tule ottaa huomioon alaikäisavioliittojen tunnustamisen kohdalla (CRC/C/GC/18, kohta 20). Lisäksi ns. järjestettyjen avioliittojen erottaminen pakkoavioliitoista voi olla hyvin vaikeaa, koska joissain kulttuureissa avioliitto on lähtökohtaisesti sukujen liitto ja järjestetty sopimus. Arviomuistiossa mainitut oikeudelliset vaikeudet pitäisi myös täsmentää eli tuoda esille mitä ne voisivat käytännössä olla. TANE kannattaa, että erityisenä syynä voisi olla se, että aviopuolisoilla on yhteinen lapsi ja siten otettaisiin huomioon perhe-elämän suoja ja lapsen etu. Kannatettavaa on myös, että arvio tehtäisiin aina kokonaisarvion perusteella tapauksen olosuhteet huomioon ottaen ja että näyttötaakka olisi sillä, joka vetoaa avioliiton tunnustamiseen.

5. Onko arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilan sekä eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja riittävän kattavasti?

Ei. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä on arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilaa ja eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja monin paikoin kattavasti, mutta arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuja erityisiä syitä olisi pitänyt avata tarkemmin ja taustoittaa mahdollisuuksien mukaisesti pohjoismaisella vertailulla sekä tarkastella ehdotettuja erityisiä syitä relevanttien ihmisoikeussopimusten näkökulmasta.

Muut huomiot

6. Onko teillä muuta lausuttavaa arviomuistiosta tai sen taustalla olevasta selvityksestä?

Esitettyihin lainsäädäntömuutoksiin tulee ryhtyä myös siksi, että Suomen ratifioima Istanbulin sopimus korostaa pakkoavioliittojen uhrien ihmisoikeuksien toteutumista ja uhrien oikeuksien turvaamista. Pakolla solmitun avioliiton purkamismenettely antaisi selkeän yhteiskunnallisen viestin, että pakkoavioliitto on ihmisoikeusloukkaus ja uhrien oikeudet turvataan. Pakkoavioliitot voivat olla kunniaan liittyvän väkivallan yksi muoto. Myös kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW) velvoittaa valtion ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimiin sen edistämiseksi, että avioliiton tulee perustua molempien osapuolien vapaaseen tahtoon. Suomella on lisäksi huolellisuusveloitteen mukaisesti velvollisuus ehkäistä ihmisoikeusloukkauksia ja siten myös pakkoavioliittoja.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää hyvänä, että arviomuistiossa on otettu huomioon lapsen etu ja lapsiin liittyvät vaikutukset. On tärkeää, että sääntelyssä ja käytännön tulkinnoissa on otettava huomioon kaikki lapselle kuuluvat oikeudet, kuten lapsen perhe-elämän suoja, oikeus saada huoltoa ja hoivaa vanhemmiltaan, oikeus tavata vanhempiaan ja lapsen oikeus syrjimättömyyteen. Sääntelyn on mahdollistettava se, että lapsen etua voidaan arvioida tapauskohtaisesti ja yksilöllisesti punnita kaikissa lasta koskevissa asioissa.

Oikeusministeriön arviomuistion johtopäätöksissä mainitaan yhtenä asiassa punnittavana intressinä erilaisten kulttuurien ja uskontojen salliminen. Sen sijaan luettelossa ei mainita sukupuolten tasa-arvoa ja syrjinnän ehkäisyä. Tasa-arvoasian neuvottelukunta muistuttaa, että kulttuurilla ja uskonnolla ei voida oikeuttaa epätasa-arvoisia ja syrjiviä käytäntöjä.

Hannele Varsa
Pääsihteeri